

SJABBAT SJALOM

Sjabbat Weekblad voor Nederland

Jaargang VIII, Nr. 287 Parasjat Acherei-Kedosjiem

8 Ijar 5769
1/2 mei 2009

Overzicht Acharei Mot (Leviticus 16:1-18:30)

Hasjem instrueert de *Kohaniem* om de uiterste voorzichtigheid in acht te nemen wanneer zij het *Misjkan* binnengaan. Op Jom Kippoer moet de *Kohen Gadol* het Allerheiligste van het *Misjkan* binnengaan, nadat hij daarvoor speciale voorzorgsmaatregelen getroffen heeft en speciale kleren heeft aangetrokken. Hij brengt een uniek offer voor Jom Kippoer, waaronder twee identieke bokken die worden aangewezen door het lot. Eén is „voor Hasjem” en wordt geofferd in de Tempel, terwijl de andere „voor Azazel” in de woestijn is. De Tora vermeldt de individuele verplichtingen op Jom Kippoer: Op de 10de van de zevende maand moet men zichzelf kwellen. Wij eten en drinken dan niet, gebruiken geen zalven en reukwerk, dragen geen leren schoeisel, wassen ons niet en hebben geen huwelijksgemeenschap.

Te allen tijde is de consumptie van bloed verboden. Het bloed van een geslachte vogel en wilde dieren moet bedekt worden. De mensen worden gewaarschuwd zich niet bezig te houden met de slechte praktijken die in Egypte gebruikelijk waren. Incest wordt gedefinieerd en verboden. Huwelijksomgang is verboden tijdens de maandelijkse ongesteldheid van een vrouw. Homosexualiteit, bestialiteit en kinderoffers zijn verboden.

Met toestemming overgenomen van Ohr Somayach, Sjim'on Hatsadiekstraat 22, POB 18103, Jeruzalem, Israël

©1998 Ohr Somayach International - All rights reserved

Overzicht Kedosjiem (Leviticus 19:1-20:27)

Het volk wordt aangemoedigd om heilig te zijn. Vele ge- en verboden worden geleerd: *Verboden*: Afgoderij; het eten van offerdieren na een bepaalde tijd; diefstal en roof; het ontkennen van diefstal; valse eden; iemands eigendom achterhouden; uitstel van betaling van loon; het haten of vervloeken van een mede Jood (met name zijn eigen ouders); roddelpraat; het leggen van fysieke en psychologische struikelblokken; verdraaiing van het recht; iemand in verlegenheid brengen; wraak; wrokgevoelens koesteren; rassen kruisen; het samendragen van wol en linnen; vruchten plukken van een boom in zijn eerste drie levensjaren; vraatzucht en gebruik van verdovende middelen; hekserij; het afscheren van de baard en bakkebaarden; tatoeage.

Positief: Ouders en ouderen respecteren; een deel van de oogst voor de armen laten staan; anderen liefhebben (speciaal een bekeerling); dat men boomvruchten in het vierde jaar in Jeruzalem moet eten; ontzag hebben voor de Tempel; respect voor Tora-geleerden, blinden en doven.

Familieleven is heilig. We worden gewaarschuwd om niet het gedrag van de heidenen te imiteren, opdat wij het Land Israël niet zullen verliezen. We moeten *kasjroet* houden en daarmee onze unieke en afgescheiden status handhaven.

Met toestemming overgenomen van Ohr Somayach, Sjim'on Hatsadiekstraat 22, POB 18103, Jeruzalem, Israël

©1998 Ohr Somayach International - All rights reserved

Haftara Acharei Mot-Kedosjiem (Amos 9:7-15)

Amos profeteert tegen het Noordelijke Koninkrijk Israël. Hij vertelt het zondige volk dat hun misdaden hen van G-d vervreemd hebben en dat er daarom geen reden is waarom Hij hen niet zou straffen in overeenstemming met hun overtredingen. Dat Hij hen eens uit Egypte gevoerd heeft, had hen tot Zijn trouwe dienaren moeten maken, maar hun manier van leven is nu niet beter dan dat van de hun omringende Filisjtijnen en Arameeërs. Niettemin, zegt G-d, zal Hij alleen hen straffen, die dat verdienen. „Net zoals een kiezelsteentje heen en weer schut in de zeef, maar er niet doorheen valt, zo zal Ik het Huis Israël heen en weer schudden onder alle volkeren” (9:9). *Ibn Ezra* en *Radak* menen dat dit zeven een metafoor is voor Israëls reiniging door de ballingschap. Want het kaf dat eruit valt, vertegenwoordigt de slechte mensen die tijdens de lange en moeilijke ballingschap langs de kant van de weg zullen blijven liggen, terwijl daarentegen de vette graankorrels, of de kiezelsteentjes, die in de zeef achterblijven, de rechtvaardigen symboliseren, die uiteindelijk zullen deelnemen aan de Laatste Verlossing.

Het verband met de parasja

Parasjat Kedosjiem begint met een waarschuwing van Hasjem dat Israël alleen dan G-ds speciale bescherming verdient, wanneer het zich scherp afzet tegen de andere volken. In de Haftara vermaant de Profeet dat Israël zich niet meer onderscheidt van de hen omringende volken en Hasjem hen daarom zal straffen.

✧ INZICHT IN PARASJAT ACHAREI MOT ✧

16 ¹ En Hasjem sprak tot Mosjé, na de dood van de twee zonen van Aharon, toen zij naderden vóór Hasjem, en stierven. ² Hasjem zei tegen Mosjé: „Spreek tot Aharon, je broer, dat hij niet op ieder willekeurig moment in het Heiligdom komt achter het voorhangsel, vóór het deksel dat op de Ark ligt, opdat hij niet zal sterven, want Ik verschijn in een wolk boven het deksel. ³ Hiermee zal Aharon het Heiligdom binnengaan: met een jonge stier als zondoffer en een ram als brandoffer. ⁴ Een gewijd linnen onderkleed zal hij aantrekken en een linnen broek zal hij op zijn lichaam dragen en met een linnen gordel zal hij zich omgorden en een linnen tulband zal hij [op zijn hoofd] plaatsen. [Daar] dit heilige kleren zijn, zal hij zijn lichaam in water baden en ze [daarna] aantrekken. ⁵ Vanwege de Gemeente Israëel zal hij twee geitebokken nemen als zondoffer en één ram als brandoffer. ⁶ Dan zal Aharon [eerst] de jonge stier, die van hemzelf is, als zondoffer brengen en [daarmee] verzoening doen voor zichzelf en voor zijn huisgezin. ⁷ Vervolgens zal hij de twee bokken nemen en ze vóór Hasjem plaatsen aan de ingang van de Tent-der-Samenkomst. ⁸ Dan zal Aharon op de twee bokken twee loten leggen: één lot [met daarop geschreven]: *voor Hasjem* en één lot met: *voor Azazel*. ⁹ Hierop brengt Aharon de bok, waarop het lot „*voor Hasjem*” is gevallen en bestemt hem tot zondoffer. ¹⁰ En de bok, waarop het lot „*voor Azazel*” is gevallen, wordt levend vóór Hasjem geplaatst, om daarop verzoening te doen [voordat het] wordt weggezonden naar de woestijn. ¹¹ Dan brengt Aharon de zondoffer-stier die van hemzelf is, en bewerkstelligt daarmee verzoening voor zichzelf en voor zijn huishouding. Daarna slacht hij zijn zondoffer-stier. ¹² Vervolgens neemt hij een vuurpan vol gloeiende kolen van het [buiten-] altaar voor Hasjem en [twee] handen vol fijn [gestamp]te reukwerk-kruiden en dat brengt hij naar binnen achter het voorhangsel. ¹³ Nu legt hij het reukwerk vóór Hasjem op het vuur [in de pan], zodat een wolk van het reukwerk het deksel van de Ark, die op het Getuigenis ligt, bedekt, zodat hij niet sterft. ¹⁴ Dan neemt hij van het bloed van de jonge stier en spat met zijn vinger in de richting van de bovenkant van de deksel aan de oostzijde. En hij sprenkelt wat bloed zeven keer met zijn vinger naar de voorkant van de deksel van de Ark. ¹⁵ Vervolgens slacht hij de zondebok die van het volk is en brengt het bloed daarvan achter het voorhangsel en hij doet met het bloed daarvan [hetzelfde als] wat hij met het stierenbloed gedaan heeft: Hij sprenkelt het naar de bovenkant van de deksel en naar de voorkant. ¹⁶ Zo zal hij voor het Heiligdom verzoening doen voor de onreinheden van de Israëlieten en voor hun overtredingen en voor al hun zonden. En zo zal hij ook doen voor de Tent der Samenkomst, die zich te midden van hun onreinheden bevindt. ¹⁷ Niemand mag zich in de Tent der Samenkomst bevinden wanneer hij [Aharon] daar binnengaat om in het Heiligdom verzoening te verkrijgen, totdat hij er uitgaat; hij zal verzoening bewerkstelligen voor zichzelf en voor zijn huisgezin en voor heel de Gemeente Israëel.

1. En Hasjem sprak tot Mosjé, na de dood van de twee zonen van Aharon – Waarom was het nodig om er de nadruk op te leggen dat het verbod om het Heilige der Heiligen binnen te gaan, gegeven werd na de dood van zijn twee zonen? *Rasji* schrijft: Rabbi Elazar ben Azarja heeft het met behulp van een parabel verklaard: een zieke wordt bezocht door een arts. De dokter zegt tegen hem: „Eet geen koud voedsel en ga niet liggen in een koude, vochtige plaats.” Dan komt er een andere arts en die zegt tegen hem: „Eet niets kouds en ga niet liggen op een koude, vochtige plaats, opdat je niet zult sterven, zoals die-en-die gestorven is.” Het is duidelijk dat deze laatste arts de patient meer gemotiveerd heeft [om zijn instructies te volgen] dan de eerste dokter. Daarom ook wordt er nu gezegd: „Na de dood van de twee zonen van Aharon.”

Dus het vers dient om Aharon te waarschuwen niet het Heilige der Heiligen binnen te gaan na de dood van Aharons twee zonen.

Waarom stierven Aharons twee zonen?

Or HaChajim schrijft: G-d vertelde Mosjé dat zij waren gestorven doordat zij „naderden” tot G-d. Namelijk dat zij dicht bij het G-ddelijke licht kwamen ten gevolge van hun verlangen naar heiligheid, en dat veroorzaakte hun dood.

Dit is het mystieke fenomeen, bekend als de „dood door een G-ddelijke kus,” waarmee de rechtvaardigen worden weggenomen. Alleen, normaliter wordt de rechtvaardige „gekust” door G-d, hetgeen zijn heengaan veroorzaakt, terwijl in dit geval Nadav en Avihoe G-d „kusten.” De liefde voor heiligheid was zo groot bij deze twee rechtvaardige mensen, dan zelfs toen zij voelden dat zij op het punt stonden te sterven ten gevolge van hun nabijheid tot G-d, zij zich niet inhielden van het zich nog sterker vastklampen aan G-d in een verbond van zoetheid en liefde, tot het punt dat hun zielen hen verlieten.

Likoetei Sichot, deel 7 geeft de volgende verklaring: *Rasji* citeert een analogie van twee doktoren, om te illustreren hoe

in dit geval normale instructies, gegeven door de eerste arts, onvoldoende kunnen zijn en dat de patient een extra sterke waarschuwing nodig had. Een subtiele vraag die onbeantwoord blijft na bovenstaande verklaring is: Waaruit blijkt dat Aharon zo'n intens verlangen had om dicht bij G-d te zijn, dat hij bereid was daarvoor zijn leven op te geven? Nadav en Avihoe hadden inderdaad die kwaliteit, maar we vinden nergens expliciet vermeld dat Aharon zelf dat ook had.

Rasji duidt op een oplossing voor dit probleem door de auteur van deze parabel te noemen – R. Elazar ben Azarja. De Talmoed vertelt dat R. Elazar ben Azarja tot geestelijk leider [*Nasi*] van het Joodse volk werd benoemd op de jeugdige leeftijd van achttien jaar. Toen zijn vrouw hoorde dat hij deze benoeming zou krijgen, twijfelde zij eraan of hij de nodige rijpheid had voor een dergelijke positie, zo jong als hij was, en riep uit: „Maar je hebt zelfs nog niet één witte haar!” De Talmoed vertelt dat G-d een wonder deed en ervoor zorgde dat R. Elazar ben Azarja in één nacht wit haar kreeg, zodat hij er uit zag als iemand van zeventig jaar oud [zie de Haggada van Pesach]. Dit was een teken van boven, dat hij inderdaad voldoende kennis en rijpheid had voor deze positie, ondanks zijn jeugdige leeftijd [zie *Berachot* 27b].

Dit roept echter de vraag op: hoe was het mogelijk voor een jongeman van net achttien jaar om zo rijp te zijn?

Dit was vermoedelijk het gevolg van zijn fijne afkomst – zoals de Talmoed vermeldt, was hij een directe afstammeling van Ezra – waardoor hij kwaliteiten geërfd had die hem in staat stelden een opmerkelijk niveau van kennis en geestelijke rijpheid te bereiken in een korte spanne tijds.

Dus, zegt *Rasji*, wanneer we in gedachten houden dat het R. Elazar ben Azarja was die bovengenoemd parabel vertelde van de twee doktoren, dan kunnen we begrijpen waarom Aharon „liefdesziek” was voor G-d, en het Heilige der Heiligen wilde binnengaan. Want nu we weten dat Aharons twee zonen deze bijzondere liefde voor G-d voelden, kunnen we aannemen dat zij dit geërfd hadden van hun vader, Aharon. Hieruit volgt dat Aharon net zo'n – zo geen grotere – liefde voor G-d voelde als zijn twee zonen, want hun emotionele binding tot G-d hadden zij direct van hun vader geërfd.

2. Want Ik verschijn in een wolk boven het deksel – Ik kom daar steeds met Mijn wolkzuil, en omdat daar Mijn G-ddelijke Majesteit verschijnt, moet Mosjé oppassen dat hij daar niet regelmatig binnengaat. Dit is de eenvoudige betekenis ervan. En de halachische verklaring is: „Hij [Aharon] zal daar niet anders komen dan met de wolk van de wierook op Jom Kippoer (*Rasji*).

3. Hiermee [בזאת – lett.: „Met dit.” Er had moeten staan: „Met *deze* (dieren), een jonge stier en een ram,” dus meervoud. Waarom staat er dan „met dit” – enkelvoud? *Rasji* verklaart:] – De getallenwaarde hiervan is 410, een zinspel op de eerste Tempel [die 410 jaar bestaan heeft.]

Hiermee zal Aharon het Heiligdom binnengaan – Maar niet op ieder willekeurig tijdstip, maar alleen op Jom Kippoer, zoals duidelijk gezegd wordt aan het eind van dit hoofdstuk (vs. 29): „In de zevende maand, op de tiende van de maand” (*Rasji*).

4. Een linnen onderkleed, enz. – Het vertelt ons dat hij in het Heilige der Heiligen geen dienst deed in de *acht* kleren, waarin hij de dienst buiten verrichtte, waarin goud verwerkt was, omdat een aanklager [het goud van het gouden kalf] geen verdediger kan worden [en dus niet gedragen kan worden bij de dienst op Jom Kippoer], maar [dat die dienst alleen gedaan kan worden] in de vier kleren van een gewone Kohen, en die waren allemaal van linnen (*Rasji*).

Rambam – Er zijn drie soorten priesterkleren: de kleren van een gewone priester, de gouden kleren en de witte kleren... De gouden kleren zijn de kleren van de Hogepriester... De witte kleren worden gebruikt door de Hogepriester wanneer hij dienst doet op Jom Kippoer (*Hilchot Klei HaMikdasj* 8:1-3).

Al de dagelijkse gemeenschapsoffers en feestoffers werden gebracht door de *Kohen Gadol* [de Hogepriester], terwijl hij zijn goede kleren aan had. De diensten die uniek zijn voor deze dag [Jom Kippoer, namelijk de stier van de *Kohen Gadol*, de twee bokken [waarvan de één de zondebok is] en het reukwerkoffer in het Heilige der Heiligen – werden uitgevoerd in de vier witte kleren (*Hilchot Avoda Jom Hakippoeriem* 2:1).

Likoetei Sichot 22 – *Rasji's* commentaar op vers 4 roept de volgende vragen op:

a. Wat hindert *Rasji*? Op het eerste gezicht lijkt vers 4 tamelijk duidelijk: Tora eist van de *Kohen Gadol* dat hij een bepaalde set kleren draagt wanneer hij dienst doet op Jom Kippoer. Daar Jom Kippoer een unieke dag is – zoals Tora verderop (vs.34) benadrukt is het slechts „eenmaal per jaar” – is het vrij logisch dat daarvoor speciale kleren vereist zijn. Waarom vond *Rasji* het problematisch om dit alleen maar letterlijk op te nemen?

b. *Rasji* schrijft dat de gouden kleren niet door de *Kohen Gadol* bij de „binnendienst” op Jom Kippoer gedragen werden, omdat het goud deed denken aan het gouden kalf en dat „de aanklager van het Joodse volk niet tevens de verdediger kan zijn” om verzoening te doen voor het Joodse volk.

Maar als goud inderdaad deze negatieve connotatie heeft, hoe kon de *Kohen Gadol* dan de gouden kleren dragen wanneer hij de „buitendienst” deed op Jom Kippoer, die bestond uit offers die speciaal verband hielden met de Grote Verzoendag? Er is ons zojuist verteld dat goud in strijd is met verzoening!

c. *Rasji* noemt een negatieve reden waarom de Hogepriester niet alleen maar goude kleren draagt [omdat zij doen denken aan het gouden kalf]. Dit suggereert dat in principe de Hogepriester al zijn kleren zou moeten dragen – die gemaakt zijn „voor eer en glorie” (*Sjemot* 28:2). Maar omdat het Jom Kippoer is, is hij verhinderd de gouden kleren te dragen, omdat ze ongeschikt zijn voor die dag.

Dit laat ons echter echter zitten met een vraag: Hoe kunnen we de „eer en glorie” van de *Kohen Gadol* verminderen? Het vereiste om al de priesterkleren te dragen is zo belangrijk, dat een priester die maar één enkel kledingstuk mist, de doodstraf verdient (*Rasj* *ibid.* v. 33). Het lijkt dus onredelijk dat zulk een belangrijke mitswa opzij geschoven wordt wegens een negatieve bijbetekenis.

Waarom verwierp *Rasji* de meer rechtlijnige redenering van **Rambam**, dat de witte kleren van de *Kohen Gadol* op Jom Kippoer niet een mindere versie waren van de normale kleding van de *Kohen Gadol*, maar alleen maar een ander soort

priesterkleding (zoals hij benadrukt: „Er zijn drie soorten priesterkleding...”) Want volgens *Rasji*'s redenering ‘miste’ de Hogepriester kleren op Jom Kippoer. Hoe kan dat?

In vers 4 werd *Rasji* gehinderd door de volgende vraag: Waarom besloot Tora ons *hier* iets te leren over de kleren van Jom Kippoer, in het midden van een afdeling over de speciale offers van de dag? Zeker, de vereisten voor de kleding van de *Kohen Gadol* moesten vermeld worden, hetzij vóór de details van de offers van de dag (dus vóór vers 3) of erna (d.w.z. na vs. 22). Maar waarom begint Tora ons te vertellen dat Aharon een „jonge stier als zondoffer en een ram als brandoffer” (vs. 3) moest brengen, om dan te interrumperen, om ons te vertellen dat hij „een linnen onderkleed” enz moet dragen (vs. 4), om dan in het volgende vers weer terug te keren naar het onderwerp van de offers: „Vanwege de Gemeenschap Israëel zal hij twee geitebokken nemen als zondoffer en één ram als brandoffer” ?

Het is duidelijk, concludeerde *Rasji*, dat Tora ons wilde doen weten dat de inhoud van de verzen 3 en 4 sterk met elkaar verbonden zijn, zodat na vers 3 gelezen te hebben, we onmiddellijk verteld moeten worden wat Aharon moest dragen. Kennelijk wilde Tora ons laten weten dat Aharon deze vier linnen kleren moest dragen als hij de jonge stier en ram offerde.

Echter, wanneer we het volgende lezen, wordt het duidelijk dat die niet de bedoeling van Tora kan zijn. Want na de dienst, verbonden met de jonge stier te hebben afgemaakt, lezen we dat Aharon „zijn gouden kleren moet aantrekken,” *voordat* „hij naar buiten gaat en zijn brandoffer (de ram) brengt (v.s. 24). D.w.z., Tora stelt expliciet dat Aharon niet zijn witte linnen kleren draagt wanneer hij de ram offert.

Dus, vraagt *Rasji* zich verbaast af, wat is de bedoeling van Tora met vers 3 en 4? *Rasji* concludeert dat Tora het *begin* van vers 3 wilde verbinden met vers 4: „Aharon mag het Heilige der Heiligen alleen binnengaan op Jom Kippoer... en alleen als hij een linnen onderkleed, enz. draagt. Met andere woorden: het dragen van de linnen kleren is niet verbonden met Jom Kippoer, maar met het binnengaan in het Heilige der Heiligen. En hoewel de hele dag van Jom Kippoer geassocieerd is met de verzoening van het Joodse volk, suggereert het feit dat Tora deze afdeling begint met de woorden: „Aharon mag het Heilige der Heiligen alleen op Jom Kippoer binnengaan...” dat de primaire verzoening bereikt wordt door het binnengaan in het Heilige der Heiligen. Daarom doet de *Kohen Gadol* de „binnendienst” niet in de acht priesterkleren...die goud bevatten, want de „aanklager” [van het Joodse volk] kan geen „verdediger” worden. Maar hij mag de ‘buitendienst’ doen in de gouden kleren, want dat betreft offers die niet direct verbonden zijn met de dienst in het Heilige der Heiligen, en zij bewerkingen dus niet de primaire verzoening van de dag.

(In dit opzicht is *Rasji*'s verklaring superieur aan die van *Rambam*. Want volgens *Rambam*, zijn de witte kleren voor het unieke van de dienst van de dag” en dan blijven we zitten met de vraag: waarom worden de twee brandoffers van de rammen niet gebracht in witte kleren, want die zijn ook uniek voor Jom Kippoer (zie vs. 3, 5 en 24)? Volgens *Rasji* echter vormt dit helemaal geen probleem, want volgens *Rasji* zijn de linnen kleren speciaal voor de dienst in het Heilige der Heiligen, hetgeen de offers van de beide rammen uitsluit, want die worden volledig ‘buiten’ gebracht.)

Echter, volgens *Rasji*'s interpretatie blijven we toch nog met een vraag zitten: Hoe is het mogelijk dat de Hogepriester „kleren mist” op Jom Kippoer?

Om dit probleem te beantwoorden, vervolgt *Rasji*: „Hij draagt vier kleren, zoals een gewone priester. Ze zijn allen gemaakt van linnen.” Op het eerste gezicht lijkt deze opmerking totaal overbodig, want de lezer kan zelf tellen dat er hier vier kledingstukken worden opgenoemd en Tora zegt zelf expliciet dat ze gemaakt zijn van linnen. Daar de dienst van Jom Kippoer alleen mag worden uitgevoerd door de *Kohen Gadol*, lijkt het niet passend om te stellen dat hij gekleed is „als een gewone priester.”!

In werkelijkheid echter wil *Rasji* de lezer informeren dat de Hogepriester niet vier van zijn acht kleren mist, maar dat het juiste gewaad van een Hogepriester, als hij het Heilige der Heiligen binnengaat, dat van een gewone priester is. Het bewijs hiervoor is dat „zij allemaal gemaakt zijn van linnen.” Want als de *Kohen Gadol* alleen maar vier van zijn acht kleren zou dragen, dan zou hij niet alleen linnen dragen, want de sjerp van de *Kohen Gadol* was gemaakt van „fijn gevlochten linnen met purperblauwe en purperrode en karmozijnkleurige wol” (*Sjemot* 39:29). Dus het feit dat hij alleen linnen droeg, bewijst dat hij niet een *deel* van zijn Hogepriesterkleren droeg, maar de volledige uitrusting van een gewone priester, want *Rasji* was van mening dat de sjerp of gordel van een gewone priester van puur linnen was. [Over dit laatste bestaat een meningsverschil in *Joma* 6a; zie ook *Rambam*, *Hilchot Klei HaMikdasj* 8:1].

Een gewijd linnen onderkleed – Een kledingstuk van het Heiligdom moet hij aantrekken, dat wil zeggen, niet zijn eigen kleding (*Rasji*).

Dan zal hij zijn lichaam in water baden – [In een mikwe. Omdat de kleren heilig zijn, moet hij zich eerst in een mikwe baden.] Op die dag werd van hem vereist dat hij zich bij iedere wisseling van kleren zou baden: vijf maal ging hij over van de ‘binnendienst’ naar de ‘buitendienst’ en van de ‘buitendienst’ naar de ‘binnendienst’ en iedere keer moest hij van kleren verwisselen: de gouden kleren voor de witte kleren en de witte kleren voor de gouden kleren. En bij iedere wisseling moest hij zich in een mikwe baden en tweemaal zijn handen en voeten wassen [eenmaal vóór het uittrekken van de kleren en eenmaal vóór het aantrekken van de andere kleren, totaal dus tien wassingen].

6. De jonge stier, die van hemzelf is – Dit is de jonge stier die in vers 3 genoemd werd. Het was zijn eigen stier, niet die van de gemeenschap en hij beleed daarop de zonden van zijn huisgezin (*Rasji*).

8. Dan zal Aharon op de twee bokken twee loten leggen – Hij plaatste één bok aan zijn rechterzijde en één aan zijn linker zijde en deed dan zijn beide handen in een bus en nam daar met zijn rechterhand één lot uit en het andere lot met zijn linkerhand en dan legde hij die loten op de bokken. [Het lot in zijn rechterhand legde hij op de rechter bok en het lot in zijn linkerhand op de linker bok.] Die waar op het lot geschreven stond: „Voor Hasjem” was voor Hasjem, en die waar op het lot geschreven stond: „Voor Azazel” werd gezonden naar Azazel (*Rasji*).

Azazel – Dit was een sterke, harde berg, een steile rots (*Rasji*).

9. En bestemt hem tot zondoffer – Wanneer hij het lot op hem legt, geeft hij hem een naam, door te zeggen: „Een zondoffer voor Hasjem.”

10. Hij wordt levend voor Hasjem geplaatst – Waarom zegt Tora dit? Omdat er staat: „Om te worden weggezonden naar Azazel.” En ik weet niet of dit wegzenden gebeurt om hem te doden of om hem in leven te laten [want Tora zegt niet expliciet wat er met de bok gebeurt nadat hij is weggezonden naar Azazel]. Daarom wordt er gezegd: „[hij] zal levend geplaatst worden,” hetgeen impliceert dat het dier zal staan zolang als het leeft, totdat het is weggezonden. Hiervan leren we dat het wordt weggezonden om te worden gedood [d.w.z., het wordt naar Azazel gestuurd om daar te worden gedood.] (*Rasji*). *Torat Kohaniem* 2:6 zegt: De woorden: ‘hij wordt levend voor Hasjem geplaatst’ impliceert dat in leven gehouden wordt, zolang hij ‘voor Hasjem’ staat, d.w.z. op de binnenplaats van het *Beit HaMikdasj*. Zodra het dier eenmaal is weggezonden naar Azazel, is het op weg naar zijn dood.

Om daarop verzoening te doen – D.w.z. dat hij daarop belijden zal, zoals er [in vs. 21] geschreven staat: „Hij zal daarop belijden” (*Rasji*).

11. En bewerkstelligt daarmee verzoening voor zichzelf – Deze tweede belijdenis [behalve die genoemd in vs. 6] gebeurt voor hemzelf [d.w.z. voor zijn eigen zonden] en voor die van zijn collega’s – de priesters – [d.w.z. over de zonden van de andere Kohaniem, die allen „zijn huishouding” genoemd worden [want in vers 6 doet hij reeds verzoening voor *Beito* – ‘zijn huisgezin’, d.w.z. zijn vrouw en dochters, en hier betekent *Beito* zijn huishouding, d.w.z. zijn collega-priesters]. Er is immers gezegd [*Tehilliem* 135:19]: „Huis van Aharon, zegen Hasjem.” Hiervan leren we dat de priesters door deze jonge stier van de *Kohen Gadol* verzoening krijgen voor hun zonden. Maar al de hier genoemde verzoeningen [voor de Kohaniem via de offers van de *Kohen Gadol*] gelden alleen voor hun verontreiniging van het Heiligdom en zijn heilige spijzen [doordat zij bijvoorbeeld in onreine toestand het *Beit HaMikdasj* hebben betreden of in onreine toestand van het reine voedsel hebben gegeten], zoals er gezegd is (in vs. 16): „Hij zal verzoening doen voor het Heiligdom wegens de onreinheden” (*Rasji*).

12. Van het [buiten-] altaar – Dat buiten, in de voorhof stond.

Voor Hasjem – Van de zijde die vóór de ingang van het Heiligdom is, en dat is de westelijke zijde van het altaar (*Rasji*). [Zie diagram.]

Fijn [gestampt] – Waarom staat er hier dat de kruiden waren fijn gestamp? Al het reukwerk was immers fijn gestampt, want er is gezegd [*Sjemot* 30:36]: „En je zult het fijn stampen.” Maar hier wordt ons meegedeeld dat het extra fijn moest zijn, want op de dag vóór Jom Kippoer deed men de kruiden, die reeds waren fijn gestampt, opnieuw in de mortier, om ze nog fijner te stampen (*Rasji*).

13. Op het vuur – Dat in de pan is (*Rasji*).

Zodat hij niet sterft – Dus als hij niet volgens de regels handelt, is hij de dood schuldig (*Rasji*).

14. En spat met zijn vinger – D.w.z., eenmaal spatten (*Rasji*). Want het vers vervolgt met ‘zeven keer’ sprenkelen. Uit het feit dat hier geen aantal genoemd wordt en daar wel, volgt dat hier kennelijk maar eenmaal gesprenkeld moet worden.]

Zevenkeer met zijn vinger naar de voorkant – Er wordt dus eenmaal van boven en zeven maal

tegen de onderkant gesprenkeld (*Rasji*). [Geen van de sprenkelingen raakte de Ark, maar er werd gesprenkeld in de richting van de Ark, waarbij de eerste sprenkeling hoger gericht werd dan de zeven andere sprenkelingen.]

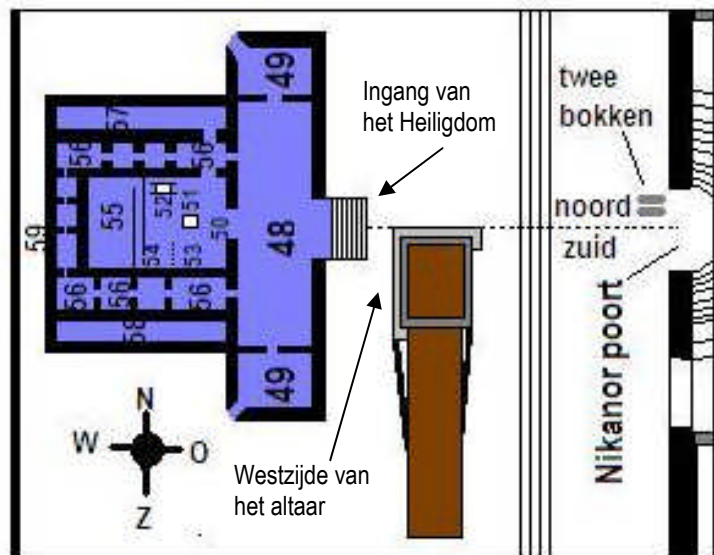
15. Die van het volk is – Dat, waarover de stier verzoening doet voor de *Kohaniem* [d.w.z. de bovengenoemde zonden van de *Kohaniem*, namelijk als zij in onreinheid het Heiligdom betreden of iets heiligs eten], daarover [voor soortgelijke zonden] doet de bok, waarop het lot ‘voor Hasjem’ gevallen is, verzoening voor Israël (*Rasji*).

Wat hij met het stierebloed gedaan heeft – Eén spatting naar boven en zeven naar beneden (*Rasji*).

16. Voor de onreinheden van de Israëlieten – Voor hen die het *Beit HaMikdasj* zijn binnengegaan in een toestand van onreinheid, zonder dat dit hen op dat moment bekend was [d.w.z., ze wisten wel dat zij onrein waren, maar waren dat vergeten op het moment dat zij het Heiligdom binnengingen], want er staat: „voor al *chatotam* – voor al hun zonden” en een *chataat* is een zonde die onopzettelijk begaan is (*Rasji*). [Het hier genoemde offer doet verzoening voor iemand die onrein is, maar dat vergeten is op het moment dat hij het Heiligdom betreedt en pas later verneemt dat hij onrein was. Het gemeenschapsoffer waarvan hier sprake is, doet tijdelijk verzoening voor hem, totdat hij verneemt dat hij onrein was, want op dat moment moet hij zelf zijn eigen zondoffer brengen.]

En zo zal hij ook doen voor de Tent der Samenkomst – Zoals hij van het bloed van de stier en de bok gespat heeft in het Heilige der Heiligen: eenmaal naar boven en zeven maal naar beneden in het Heilige der Heiligen, zo moet hij op het Parochet aan de buitenkant sprenkelen van beider bloed [van de stier en van de bok]: eenmaal naar boven en zeven maal naar beneden (*Rasji*).

Die zich te midden van hun onreinheden bevindt – Hoewel zij onrein zijn, is de *Sjechina* toch in hun midden (*Rasji*).

Inzicht in Parasjat Kedosjiem

„Ieder zal ontzag hebben voor zijn moeder en vader en neem Mijn Sjabbatot in acht” (Wajjikra 19:3).

Het valt op dat de *pasoek* het hier heeft over Sjabbat in het meervoud: *Sjabbatot*, terwijl Tora elders spreekt over de mitswa van Sjabbat, in het enkelvoud. Waarom wordt hier het meervoud gebruikt?

De mitswa van Sjabbat volgt hier onmiddellijk op de mitswa van het ontzag hebben voor de ouders. Onze geleerden *z”l* leggen uit dat de Tora ons hier leert dat vrees en ontzag voor de ouders niet zover mag gaan dat men uit vrees of ontzag voor hen Sjabbat of andere geboden van Tora zou overtreden. Men mag de instructies van een ouder niet opvolgen wanneer die in strijd met Tora zijn. De Tora kiest Sjabbat uit om als voorbeeld te dienen omdat alle geboden van Tora daarmee vergeleken worden.

HaGaon Rav A’aron Levine *zt”l* suggereerde een andere verklaring, namelijk dat de Sjabbat hier niet een gebod is maar een beloning. De Tora zegt dan dat wanneer men zijn ouders vreest, men beloond zal worden met de mogelijkheid om vele Sjabbatot te houden. Deze beloning is consistent met de beloning die de Tora geeft voor het *eren* van ouders. De Tora zegt [Sjemot 20:12] dat wie zijn ouders eert, lang zal leven. Hier zegt Tora dat wie zijn ouders *vreest* gezegend zal worden met het houden van vele Sjabbatot, hetgeen alleen mogelijk is over een lange tijd.

Laten wij het verschil tussen de beloning van het eren en voor het vrezen van ouders eens nader bekijken.

De commentatoren zeggen dat de reden waarom Tora iemand met een lang leven beloont wordt als hij zijn ouders eert, is omdat in het algemeen deze mitswa tijd kost. De moeilijkheid voor het eren van ouders is dat men daar veelal tijd voor moet opofferen, die men anders voor zichzelf zou gebruiken. De beloning van het opofferen van tijd is tijd ter compensatie.

Men zou kunnen zeggen dat de uitdrukking van vrees op een hoger niveau staat dan de uitdrukking van eer. Eer manifesteert zich bij bepaalde handelingen en daden en hoeft niet speciaal de werkelijke gevoelens van iemand tot uitdrukking te brengen. Vrees echter is een emotie die van binnenuit komt en niet door handelingen of daden gekenmerkt wordt.

Wanneer de Tora iemand een lang leven geeft vermeldt het daarbij niet de kwaliteit van die extra levenstijd. Het hoeft geen betoog dat iedere hoeveelheid tijd in deze wereld een zegen is, onafhankelijk van de kwaliteit. Onze geleerden *z”l* leren ons dat een moment van Tora-studie in deze wereld en goede daden beter is dan de vreugde van de komende wereld. Niettemin kan de tijd in deze wereld moeilijk zijn. Men kan dan een lang leven krijgen, maar dat kan wel een leven vol lijden zijn. Wanneer men een lang leven krijgt omdat men zijn ouders eerbied bewezen heeft, zal de kwaliteit van dat extra leven afhankelijk zijn van de gevoelens die men voor zijn ouders koesterde en die niet in de gebaren van eerbetoon tot uitdrukking kwamen.

Echter als men vrees voor zijn ouders koestert, krijgt men een lang leven met vele Sjabbatot. En Sjabbat is een tijd van rust en vreugde. Onze geleerden *z”l* leren ons dat wij ons op Sjabbat voelen alsof wij in alles geslaagd zijn. Homilistisch vertelt de Tora ons dat iemand die zijn ouders vreest, niet alleen maar een lang leven krijgt maar vele jaren van vervulling en voldoening.

UIT DE TALMOED – TRAKTAAT NAZIER 49b

Een raadselachtige verklaring

Toen Rabbi Meir overleed was zijn collega-Geleerde, die regelmatig met hem in discussie ging over zijn uitspraken, Rabbi Jehoeda, ten zeerste bezorgd dat hij nu zou worden aangevallen door de leerlingen van zijn ex-collega. Daarom spoorde hij zijn eigen leerlingen aan om hen te verhinderen zijn eigen Tora-lessen bij te wonen, opdat zij hem niet zouden proberen uit te dagen, alleen maar om te bewijzen dat hij ongelijk had.

Eén van de leerlingen van Rabbi Meir, de Geleerde Sumchus, werkte zich op een of andere manier toch naar binnen en viel Rabbi Jehoeda aan op iets wat hij gezegd had. Volgens onze Gemara hield het verband met Rabbi Meirs uitspraak over een *nazier* die in contact was geweest met een dode. Volgens traktaat *Kiddoesjien* (52b) ging de aanval over een uitspraak van Rabbi Meir over een *kohen* die het vlees van een offer gebruikte voor *kiddoesjien*.

In beide gevallen werd Rabbi Jehoeda kwaad op zijn leerlingen, dat zij Sumchus hadden toegelaten en hij verwierp de aanval van Sumchus. Eén van de leerlingen, Rabbi Jossi, deed daarop de volgende raadselachtige uitspraak: „De mensen zullen zeggen: Meir is dood, Jehoeda is kwaad en Jossi is stil — wat zal er met Tora gebeuren!” Vervolgens toonde hij aan waarom de uitdaging van Sumchus inderdaad juist was.

Maharsja (*Kiddoesjien*) legt uit dat Rabbi Jossi’s opmerking over Rabbi Jehoeda’s boosheid bedoeld was om uiting te geven aan zijn gevoelens dat de meester zich misschien vergist had ten gevolge van het feit dat hij was kwaad geworden en dat er een dringende noodzaak was om de zaak recht te zetten ter wille van de waarheid van Tora.

Israëls Onafhankelijkheidsdag: Enkele halachische en beschouwende overpeinzingen

Door Rabbijn Ahron Soloveichik, Elul 5751 (zomer 1991)

De Tora bestaat uit proza en poëzie. Waar ritme en rijm doorgaans het onderscheid vormen tussen menselijke proza en poëzie, vertelt de *Gemara* (*Megilla* 16b) ons dat het Lied van Mosjé, de G-ddelijke poëzie, op een speciale manier geschreven moet worden – in de vorm van een „halve steen” bovenop een „hele steen.” Rasji legt uit dat de „halve steen” betrekking heeft op het geschreven deel van de *sjiera* (lied), dat de helft van de afmeting heeft van de „hele steen,” de blank gelaten ruimten tussen de woorden. G-ddelijk *proza* daarentegen is geschreven met niet meer witte ruimte als nodig is om de woorden van elkaar te scheiden. Dit is symbolisch voor de essentie van de poëtische, in tegenstelling tot de niet-poëtische delen van Tora. Wat dat voor ons betekent, zal zo dadelijk worden uitgelegd.

Er is een discussie in de Midrasj (*Jalkoet Sjimoni* op Job) tussen Rabbi Elazar en Rabbi Jehosjoea: „*Heichan hachochma metsoeja* – waar is wijsheid gevestigd?” Rabbi Elazar zegt dat het hart de bron van de wijsheid is, terwijl Rabbi Jehosjoea zegt dat de wijsheid in het verstand gezeteld is. De hele Tora bestaat uit twee soorten *mitswot* (voorschriften): de een is gebaseerd op de wijsheid van het verstand, en de ander is gebaseerd op de wijsheid van het hart. Er bestaat een logica van het hart, net zoals er een logica van het verstand bestaat; de twee *tefillien* voor de arm en het hoofd vertegenwoordigen die twee categorieën. Die welke op het hoofd gedragen word (*tefillien sjel rosj*) vertegenwoordigt de *mitswot* die afkomstig zijn van de wijsheid van het verstand, terwijl welke die op de bovenarm gedragen wordt, tegenover het hart (*tefillien sjel jad*) de *mitswot* vertegenwoordigen die uit de wijsheid van het hart voortkomen. Volgens de *halacha* moet de *tefillien sjel jad* gelegd worden voordat men de *tefillien sjel rosj* legt. De reden voor deze *halachische* regel is dat de *mitswot* die voortkomen uit de wijsheid van het verstand alleen significant zijn wanneer zij gekoppeld zijn aan en voorafgegaan door de *mitswot* die voortkomen uit de wijsheid van het hart.

De *halachische* regel met betrekking tot de bijzondere wijze waarop G-ddelijke poëzie, in contrast met G-ddelijk proza, wordt geschreven, is gebaseerd op het fundamentele onderscheid tussen *mitswot* die gebaseerd zijn op de logica van het verstand en *mitswot* die gebaseerd zijn op de logica van het hart. G-ddelijk proza wordt ervaren door observatie en deductieve en inductieve redenering in overeenkomst met de wijsheid van het verstand; G-ddelijke poëzie daarentegen, die blanke spaties bevat die dubbel zo groot zijn als de geschreven ruimte, stamt voort uit en wordt intuïtief ervaren door de logica van het hart.

Daar we geen expliciete verklaring van *Chazal* (onze Geleerden, hun aandenken zij ons tot zegen) vinden over de oprichting van de Staat Israël, moeten wij graven in de „blanke lijnen” van de Tora. Om een historisch fenomeen te begrijpen dat niet plaats vond in de tijd van onze Geleerden *z”l*, zullen wij in de eerste plaats, maar niet exclusief, de wijsheid van het hart moeten toepassen.

Degenen die het belang van de oprichting van *Medinat Jisraël* (de Staat Israël) niet erkennen, geven daar verschillende redenen voor. Het eerste argument dat gegeven wordt is dat Joden die zich niet aan de *mitswot* hielden, de beweging geleid hadden, die uiteindelijk culmineerde in de oprichting van de Staat. Zij beweren dat het resultaat van zulk een leiderschap nooit van groot historische betekenis kan zijn voor het Joodse volk. De resultaten ervan moeten niet beschouwd worden als een stap voorwaarts naar de *geoela* (uiteindelijke verlossing), maar eerder een stap weg van *geoela*.

Een tweede argument is, dat voor zover *galoet* – ballingschap – een straf is voor het loslaten van Tora, daaruit volgt dat welke redding of verlossing dan ook alleen kan plaatsvinden als resultaat van *tesjoeva* (een terugkeer naar Tora). De Zionistische bewegingen echter kwamen in het geheel niet voort uit een universele Joodse beweging van inkeer.

Een derde argument tegen het belang van de *Medina* is dat de Staat Israël tot stand kwam door een natuurlijk proces. Volgens de opinie van sommige rabbijnen – hoewel ik denk dat zij slechts een zeer kleine minderheid vormen van de *gedolei Jisraël* (grote Joodse leiders) van de laatste vijftig jaar – kan welke vorm van *geoela* dan ook alleen maar plaats vinden in een metafysische vorm.

Hoofdstuk zeven van het tweede boek van Koningen kan met al deze argumenten in verband gebracht worden. Samaria, de hoofdstad van het noordelijke koninkrijk van Israël, werd belegerd door de machtige Syrische legers en was in de ban van een ernstige hongersnood. Normaal voedsel was niet te verkrijgen en etenswaren die onder normale omstandigheden als iets afschuwelijks beschouwd zouden worden, waren nu alleen nog verkrijgbaar tegen abnormaal hoge prijzen. Samaria leek ten onder te gaan.

Hoe wanhopig als de situatie van de bewoners van Samaria ook was, de omstandigheden voor vier uitgestotenen was oneindig ernstiger. Volgens onze geleerden waren deze vier uitgestotenen niemand minder dan Gchazi en zijn drie zonen, die met de ziekte *tsara’at* gestraft waren voor hun geestelijke ketterij. De

Rambam in zijn Commentaar op de Misjna in het laatste hoofdstuk van Sanhedrin, beschrijft hen als cynici en spotters. Uitgestoten door de stad wegens hun aandoening, zagen zij een zekere hongersdood tegemoet. Bijgevolg besloten zij zich over te geven aan de Syriërs. In het ergste geval zouden zij onmiddellijk ter dood worden gebracht, hetgeen beter leek dan van honger te moeten omkomen. En misschien werd hun leven wel gespaard. Zij hadden niets te verliezen en alleen maar alles te winnen.

Toen zij het kampement van de Syrische legers naderden, wachtte hen een wonderlijk schouwspel – het kamp was leeg en verlaten, met aan alle kanten de tekenen van een vlucht in paniek. In hun haast hadden de Syrische soldaten alles achtergelaten: tenten, paarden, een overvloed aan voedsel en wapens, kostbare edelstenen en metalen.

Ons viertal ging van tent tot tent, en nam alle kostbaarheden die zij dragen konden, mee, na zich eerst aan al het voedsel te hebben voldaan. Maar zodra zij aan hun eigen behoeften hadden voldaan begon hun geweten te spreken en zij zeiden tot elkaar: „Wij gedragen ons niet zoals het hoort. Dit is een dag van goede tijdingen. Wij mogen niet passief zijn. Wanneer wij wachten tot de volgende ochtend, zullen wij schuldig zijn aan een onvergeeflijke zonde.” Dus gingen zij de stad Samaria binnen en brachten het goede bericht over aan de inwoners. Hier zien wij dus dat het wonder van de verlossing van de bewoners van Samaria werd uitgevoerd door middel van deze vier „melaatsen”,¹ niet alleen fysieke „melaatsen” maar geestelijke „melaatsen”.

Het eerste argument, namelijk hoe het mogelijk zou kunnen zijn dat er enige verlossing voor het Joodse volk mogelijk zou zijn door middel van *apikorsiem* (ongelovigen), kan makkelijk weerlegd worden door het precedent van de redding van de bewoners van Samaria door de vier „melaatsen”. Deze episode toont aan dat geen Jood wordt uitgesloten van de gratie van G-d, dat *Jisraël af al pi sjechata, Jisraël hoe* – een Jood, ondanks dat hij gezondigd heeft, een Jood blijft – en dat er een aangeboren neiging tot altruïsme bestaat, zelfs in de harten van „geestelijke melaatsen”. Het toont ook aan dat G-d geen enkele Jood uitsluit van redding en dat Hij daarom zelfs geestelijke verworpenen uitkiest als de boodschappers van bevrijding en redding voor het volk van Israël. Bij gevolg kunnen wij het belang van de oprichting van de Staat Israël niet ontkennen, alleen maar omdat Joden, die op grote afstand van de naleving van *mitswoth* waren, aan het hoofd van de oprichting van de Staat stonden. Misschien is het feit dat niet-godsdienstige Joden vandaag in Israël de leiding hebben een straf voor het falen van de orthodoxe Joden om de belangrijkste rol te spelen bij de vorming van de Staat.

Een opmerkelijk feit komt voor in Koningen II (14:23-27):

In het vijftiende jaar van Amatsjahoe ben Joasj, koning van Jehoeda, regeerde Jarav'am ben Joasj als koning over Israël in Samaria gedurende eenenveertig jaar. Hij (Jarav'am) deed slecht in de ogen van Hasjem; hij keerde zich niet af van alle zonden van Jarav'am ben Nevat [de eerste koning van Israël], die Israël tot zonde had aangezet. Hij (Jarav'am ben Joasj) herstelde de grenzen van Israël van de ingang naar Chamat tot de westelijke zee... Want Hasjem had gezien dat de ellende van Israël heel bitter was, dat er geen andere uitkomst was en geen enkele helper voor Israël. En Hasjem had niet gezegd dat Hij de naam van Israël zou uitwissen van onder de hemelen, daarom redde Hij hen door middel van de hand van Jarav'am ben Joasj.

Jarav'am ben Joasj keerde zich niet af van het slechte gedrag van Jarav'am ben Nevat. Maar hij herstelde wel de grenzen van Israël van Chamat tot de *Jam Ha'ara*. De betekenis van deze verovering vormt de kern van een discussie in de Jeruzalemse Talmoed (*Challa*). Volgens een mening herstelde Jarav'am ben Joasj alles wat Jehosjoea veroverd had voor het Joodse volk, terwijl de ander meent dat Jarav'am ben Joasj meer veroverde dan Jehosjoea gedaan had.

De vraag komt nu op waaraan Jarav'am ben Joasj, die zeker geen groter *tsaddik* was dan Ben Gurion, zulk een groot voorrecht verdiend had. Wanneer wij deze vraag beantwoorden, zullen wij ook in staat zijn te antwoorden op de vraag hoe er enige verlichting, enige vorm van *geola* mogelijk is voor het Joodse volk, wanneer de Joden zich niet daarop hebben voorbereid middels een universele inkeer. Velen hebben de vraag opgeworpen waarom tijdens de regering van David en Sjloomo, toen de Joden zich hielden aan de voorschriften van Tora en er bijna geen afgoderij was, de grenzen van Israël niet zo groot waren als zij waren onder de regering van Jarav'am ben Joasj, toen het gros van de Joden in het Koninkrijk Israël zijn voorbeeld volgden en afgodendienaren waren.

¹ Wij hebben de ziekte *tsara'at* hier ten onrechte vertaald met „melaatsheid”, maar daar er geen ander woord voor deze ziekte in het Nederlands bestaat, en wij een vertaling nodig hadden en deze vertaling het meest bekend is, hebben wij die gebruikt. Om de onjuistheid ervan aan te geven, hebben wij het tussen aanhalingstekens gezet. *Tsara't* was een, nu niet meer voorkomende ziekte als G-ddelijke straf voor kwaadsprekerij (*Zwi*).

Het antwoord is: „Hasjem had nog niet gezegd dat Hij de naam van Israël van onder de hemelen zou uitwissen, daarom redde Hij hen door de hand van Jarav'am ben Joasj.” Als tijdens de regering van Jarav'am ben Joasj deze redding niet door Hasjem gerealiseerd zou zijn, dan had de naam van Israël uitgewist kunnen zijn. Zo ook was achthonderd jaar later, in de tijd van Rambam, en vijfhonderd jaar geleden, in de tijd van de *Sjoelchan Aroech*, een Joodse staat nog niet onmisbaar voor de overleving van het Joodse volk. De Joden overleefden redelijk; zij leden, maar zij overleefden. En zij bloeiden intellectueel en spiritueel zonder staat. Maar na de ervaring van de Nazi Holocaust kon het Joodse volk niet langer meer voortbestaan zonder een eigen staat.

Ten einde het derde argument te weerleggen, dat opgeworpen wordt door vele orthodoxe Joden, namelijk dat de *geoela* plaats moet vinden buiten het raamwerk van historie en natuurlijke processen, moeten wij ons realiseren dat er twee soorten van verlossing zijn: een *keets nistar* en een *keets nigle*. Het hele proces van verlossing van begin tot eind kan gerealiseerd worden in de vorm van een *keets nistar*. Een *keets nistar* betekent dat het mogelijk is dat de hele verlossing gerealiseerd wordt, niet in overeenkomst met natuurlijke processen, niet binnen het raamwerk van historie, maar op een bovennatuurlijk niveau. De *Masjiach* [Messias] komt dan niet binnen het raamwerk van historie en natuurlijke processen, niet als gevolg van een Balfour Declaratie en niet met de instemming van de leden van de Verenigde Naties, maar op een bovennatuurlijke wijze. Dit zal gerealiseerd worden als de Joden massaal *tesjoewa* doen. Maar veronderstel eens dat de Joden geen *tesjoewa* doen? Hoewel dan de uiteindelijke verlossing niet kan komen zonder inkeer, kunnen de inleidende stadia plaatsvinden op een natuurlijk niveau – dit is de *keets nigle* – en alleen de culminatie van de *geoela* zal op een bovennatuurlijk niveau plaatsvinden.

Dit is de betekenis van twee uitspraken in Sanhedrin (98a). Rabbi Alexandri citeert de verklaring van Rabbi Jehosjoea ben Levi op het vers (*Jesajahoe* 60:22): „Ik, Hasjem, zal het in de tijd bespoedigen”: „Wanneer zij het verdienen, zal Ik het bespoedigen; wanneer zij het niet verdienen, dan komt het op zijn tijd.” Wanneer de Joden de verlossing verdienen, verklaart R. Alexandri, wanneer zij *tesjoewa* doen, dan zal die bespoedigd worden, maar wanneer zij geen *tesjoewa* doen, dan komt de verlossing toch, maar alleen op zijn vastgestelde tijd.

Rabbi Alexandri gaat verder en citeert twee verzen over de komst van de *masjiach*: „En uit de wolken van de hemel zal zich een menselijke gedaante vormen” (Daniël 7:13) en: „Rijdend op een ezel” (Zacharja 9:9). Dit lijkt tegenstrijdig. Uit het vers van Zacharja blijkt dat de *masjiach* komt op een ezeltje gereden, terwijl uit het vers in Daniël blijkt dat de *masjiach* uit de wolken komt. Rabbi Alexandri citeert opnieuw Rabbi Jehosjoea ben Levi's verklaring: Wanneer de Joden het verdienen, komt de *masjiach* uit de hemel. Zo niet, dan komt hij in ieder geval, maar rijdend op een ezeltje. Dat betekent niet dat de *masjiach* ook letterlijk op een ezeltje komt aangereden; de ezel is symbolisch voor geleidelijkheid.

Wanneer de Israëlieten tot inkeer komen, dan komt de *masjiach* uit de wolken en de verlossing zal plaatsvinden op een bovennatuurlijke wijze. Maar wanneer zij niet tot inkeer komen, komt de *masjiach* als gereden op een ezeltje; de verlossing zal plaatsvinden op een natuurlijk niveau, binnen het raamwerk van historie en natuurlijke processen. Dan zullen de Joden gebonden zijn zich neer te leggen bij het mandaat van *Chazal*: „‘Zodat Hasjem jullie zal zegenen met al het werk van je handen dat je zult doen’ (*Dewariem* 14:29) – op een tijdstip wanneer jullie *doen* en niet wanneer jullie inactief stilzitten.” Zo schrijft de Rambam in een resposum aan de leiders van de Joodse gemeenschap van Marseilles, dat de zonde van onze voorvaders was, dat zij zich niet bezighielden met de verovering van het land Israël. Nu is dat niet de enige reden dat wij in *galoet* zijn. Echter, zolang als er andere zonden zijn die de realisering van de verlossing op een bovennatuurlijk niveau tegenhouden, is het de plicht van het Jodendom om de initiële stappen, die leiden tot verlossing, zoveel mogelijk te bespoedigen, en dat kan alleen gedaan worden op een natuurlijk niveau. Onze voorouders hebben gefaald in deze en dat was hun zonde.

Wat zijn de symptomen van een *keets nigle*, een verlossing op natuurlijk niveau? Rabbi Abba zegt in de *Gemara* in *Sanhedrin* (98a):

Er is geen *keets* die meer manifest (*megoele*) is dan die welke genoemd wordt in *Jechezkel* (Ezechiël) 36:8-10: „Bergen van Israël, jullie zult jullie takken voortbrengen en vruchten dragen voor Mijn volk Israël, want zijn komst is nabij. Want Ik zal mij tot jullie wenden en jullie zullen bewerkt en bezaaid worden. En Ik zal de mensen op jullie doen vermenigvuldigen – het hele huis Israël, en de steden zullen bewoond worden en de ruïnes herbouwd.”

De betekenis van deze belofte wordt duidelijk in het licht van een vers in *Wajjikra* (26:32): „Ik zal het land vernietigen en jullie vijanden die het zullen bewonen zullen het woest en ledig laten.” Het feit dat de vijanden van Israël het Land Israël gedurende alle honderden en duizenden jaren verlaten lieten liggen, is opzichzelf reeds een wonderlijk fenomeen. Het land werd bewoond door de Romeinen en daarna om beurten

door de Christenen en de Moslims, en toch, tot de eerste *chaloetsiem* [pioniers] zich in Israël vestigden honderd jaar geleden, was het land verlaten, zoals het in de afgelopen negentienhonderd jaar daarvoor was geweest. De *chaloetsiem* veranderden de woestijn binnen enkele tientallen jaren in een paradijs. De bergen van Israël brachten vruchten voort. Dit is een aanwijzing voor de *keets nigle*. De dagen naderen; de Almachtige G-d heeft zich tot ons gewend.

In één woord, hoe wordt de verlossing bereikt op natuurlijk niveau? Door volledige toewijding aan de wederopbouw van het Land Israël – door kolonisatie, door nederzettingen, door herbezetting van land. Niet door middel van oorlog, maar met vreedzame middelen.

Deze benadering is in volledige overeenstemming met de *Gemara* in *Ketoevot* (111a): Rabbi Joseef, de zoon van Rabbi Chanina, zegt dat G-d drie eden heeft opgelegd: a) Dat Israël niet met geweld naar zijn land zal terug keren; b) dat Israël niet tegen zijn onderdrukkers zal in opstand komen; en c) dat de volken van de wereld Israël niet al te veel zullen onderdrukken.

Maar hoe kan een verlossing gerealiseerd worden op een natuurlijk niveau met vreedzame middelen wanneer de volken van de wereld de Joden verbieden zich vreedzaam in hun land te vestigen? Veronderstel eens hoe boten, volgestouwd met Joden wanhopig pogen aan de Nazi Holocaust te ontkomen, niet toegestaan worden tot de havens van het toenmalige Palestina – of Amerikaanse havens voor wat dat betreft – en voor de kust tot zinken worden gebracht. Welke vreedzame middelen staan er dan nog open voor de Joden?

In deze situatie was ook voorzien door de *Gemara* als een symptoom van een *keets nigle*. In *Sanhedrin* (98a) citeert Rabbi Elazar Zacharja 8:10 als een aanwijzing voor de *keets nigle* – een *keets* die door natuurlijke middelen bereikt wordt: „Want vóór die dagen was er geen loon voor een mens of voor een dier; noch was er vrede van de onderdrukker voor degene die uitgaat of binnengaat.” Voordat de Staat Israël zal worden opgericht, zegt Zacharja, zal er geen vrede zijn, want het zal de Joden niet toegestaan zijn om naar welk land dan ook te emigreren, met inbegrip van Israël. Zijn de Joden nog steeds gebonden door hun eed om het land niet met geweld in te nemen en niet in opstand te komen tegen de volken? Natuurlijk niet! De eden om niet met geweld naar hun land terug te keren en niet in opstand te komen tegen hun onderdrukkers was afhankelijk van een reciproke vervulling door de volken van de wereld van de eed die hen opgelegd was, namelijk om de Joden niet al te zeer te onderdrukken. Wanneer de volken van de wereld deze eed geweld aandoen (zoals het geval was tijdens en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog) dan hebben de Joden het volste recht om tegen hen in opstand te komen. Dit is eenvoudig de *halachische* vereiste van zelfverdediging – „Wanneer iemand komt om jou te doden, dood hem dan eerst” – uitgedrukt op nationaal niveau.

Er staat geschreven in Psalmen (103:12): „Zo ver als het oosten verwijderd is van het westen, zo hebben onze zonden ons weggehouden van Hasjem.” De Rebbe van Kotsk vroeg zijn *chassidim* eens hoever het oosten van het westen gescheiden is. Zij antwoordden: „De hele wereld ligt toch tussen het oosten en het westen in.” De Rebbe was het er niet mee eens: „Jullie maken een grote vergissing. Wanneer de Joden naar het westen gekeerd staan, is het enige wat zij hoeven te doen, zich om te draaien met hun hoofden naar het oosten.” Het is waar, dat zover als het oosten van het westen is gescheiden, onze zonden ons weggehouden hebben van G-d. Maar wij hoeven ons slechts om te draaien naar G-d en de afstand verdwijnt.

De oprichting van de Staat, het feit dat wij erin geslaagd zijn de grond te bewerken en te bezaaien en de grote hoeveelheid Joden die het land nu bevolkt, is het bewijs dat G-d zich tot ons gewend heeft. Nu moeten wij ons tot Hem wenden.

De Midrasj op het Hooglied (6:10) vermeldt een verhaal. Verscheidene rabbijnen reisden eens naar Tiberias in de nacht. Voordat het ochtend werd, zagen zij de *ajèlet hasjachar* – de morgenster. Een van hen zei tegen de anderen: „Let goed op hoe de dag begint. Eerst verschijnt de morgenster, de *ajèlet hasjachar*, dan komt de ochtendstond, de *amoed hasjachar*, dan *haneets hachama*, wanneer de zon in al zijn glorie opkomt. Zo zal de verlossing van Israël zijn, beetje bij beetje, totdat de zon in al zijn glorie opkomt.”

Opgemerkt dient te worden dat de Midrasj het begin van de verlossing vergelijkt met de opkomst van *ajèlet hasjachar*, de morgenster, en niet met de *amoed hasjachar*, de ochtendstond. *Halachisch* gesproken is er een fundamenteel onderscheid tussen de twee. Alle mitswot die overdag gedaan moeten worden, zijn *bedi'avad* – ex post facto – geldig wanneer zij zijn uitgevoerd in de periode die volgt op de *amoed hasjachar*, ondanks dat men *lechatchila* (ante factum) ermee moet wachten tot na *haneets hachama*. Wanneer dezelfde mitswa gedaan wordt vóór *amoed hasjachar*, tijdens *ajèlet hasjachar* dan is de mitswa niet geldig, want *ajèlet hasjachar* wordt beschouwd als een deel van de nacht.

De Staat Israël vertegenwoordigt niet de *amoed hasjachar* van de verlossing, maar de *ajèlet hasjachar* van de verlossing. De *amoed hasjachar* van de verlossing moet deel zijn van de werkelijke *dag* van de *geoela*. Dat hebben wij helaas nog niet bereikt. Misschien, wanneer in de afgelopen vijftig jaar alle Joden zich gewijd hadden aan de wederopbouw van het land en niet geestelijke buitenstaanders hadden toegestaan de leiding te

nemen, dan hadden wij nu misschien de *amoed hasjachar* van de verlossing kunnen meemaken en misschien zelfs wel nog meer.

Alvorens te kijken naar de *halachische* consequenties die door *Jom Ha'atmaoet* – onafhankelijkheidsdag – worden opgeworpen, moeten wij ons afvragen of 5 Ijar, de dag waarop de onafhankelijkheid van Israël werd verklaard, van meer betekenis is dan enige andere dag in de loop van onze overleving in de Onafhankelijkheidsoorlog. Het bereiken van een grote militaire overwinning is zonder betekenis wanneer het volk het niet gebruikt als een beginpunt voor opbouw. Wanneer Israël al zijn overwinningen behaald had, maar zijn onafhankelijkheid niet had uitgeroepen – waar het Amerikaanse State Department destijds op aandrong – dan ben ik bang dat alle overwinningen voor niets zouden zijn geweest. De Verenigde Staten viert de Vierde Julie niet vanwege het belang van de militaire overwinning die op die dag bereikt werd, maar omdat op die dag de Onafhankelijkheid uitgeroepen werd. Zo ook is de 5de Ijar verbonden met meer betekenis dan ieder van de overwinningen die Israël behaalde in de Onafhankelijkheidsoorlog aan de onafhankelijkheidsverklaring.

Laat ons nu kijken naar de *halachische* problemen die oprijzen bij *Jom Ha'atmaoet*. Het eerste probleem dat ons treft is of een Jood op die dag *Tachanoen* moet zeggen (een smeekgebed dat na de *Sjemone 'Esré* gezegd wordt) op *Jom Ha'atmaoet*. *Tachanoen* wordt niet gezegd op een feestelijke dag, zelfs niet wanneer er op die dag geen werkverbod geldt. *Lag Ba'Omer* heeft geen *halachische* betekenis wat werk betreft, maar omdat het als een feestelijke dag beschouwd wordt, wordt er op die dag geen *tachanoen* gezegd. Zo ook op de vijftiende Av, hoewel er geen enkel werkverbod op die dag geldt, wordt er toch geen *tachanoen* gezegd omdat het een feestelijke dag is. De Misjna (*Ta'aniet* 4:18) zegt: „Er waren geen vrolijkere dagen in Israël dan *Jom Kippoer* en 15 Av. De *Gemara* (*Ta'aniet* 30b-31a) begrijpt het feestelijke karakter van *Jom Kippoer*; het is een dag van vezoening. Maar wat is er zo uniek aan de vijftiende Av? De *Gemara* biedt verschillende redenen. Die welke Rav Masna biedt is dat op die dag de doden van Betar begraven mochten worden. Tot de vijftiende Av hadden de Romeinen het de Joden verboden hun duizende martelaren van de belegering van Betar te begraven, op straf van de dood. Maar op de vijftiende Av werd het Romeinse decreet opgeheven en mochten de Joden hun doden begraven. Er bestaat geen enkele twijfel over dat men op de vijftiende Av geen *tachanoen* zegt. Op die dag zegt niemand klaagliederen. Waarom dan zou er enige twijfel bestaan met betrekking tot *Jom Ha'atmaoet*? Als de vijftiende Av belangrijk is omdat op die dag de martelaren van Betar begraven konden worden, wanneer het zo'n grote opluchting was dat duizende Joodse lichamen niet meer open en bloot langs Israël's wegen hoefden te blijven liggen maar met waardigheid in hun graven gelegd konden worden, wanneer dat van zo'n groot belang voor het Joodse volk was, dat de vijftiende Av een feestelijke dag blijft voor alle toekomstige generaties, hoeveel te meer feestelijk zou dan de dag moeten zijn waarop de overlevenden van de Europese Holocaust niet naar hun Joodse graven kwamen, maar een toevlucht vonden in het Joodse thuisland.

Een andere reden die de *Gemara* (ibid.) noemt voor het belang van de vijftiende Av is dat op die dag de laatste van de verdoemde generatie van de Exodus uit Egypte in de woestijn stierf. Zo ook voorzag de Staat Israël een toevluchtsoord voor de overlevenden van de Europese Holocaust.

De derde reden die de *Gemara* noemt is dat op de vijftiende Av Hosjea ben Ela, die zelf een afgodendienaar was, het kwade decreet van Jarav'am ben Nevat herriep dat de Joden verbood om zich aan Tora te houden, met inbegrip van het verbod op *alia lerègel* (de pelgrimstocht naar Jeruzalem op de Feestdagen). Nu ben ik niet kortzichtig voor de tekortkomingen van het bestuur van de Staat Israël, maar de dag waarop de onafhankelijkheid verklaard werd van de Staat Israël is belangrijk, want het voorzag in de enige plaats in de wereld waar *halachisch* ongeldige huwelijken niet legaal gesloten kunnen worden². Dit is zeker of tenminste net zo belangrijk als het feit dat de Joden in staat gesteld werden om het gebod van *alia lerègel* uit te voeren, want het zou onplezierig zijn, maar geen geestelijke tragedie, wanneer dit gebod niet kon worden uitgevoerd. Maar het zou een spirituele ramp zijn wanneer niet uitsluitend *halachische* huwelijken en *halachische* echtscheidingen zouden worden gesloten. Dus er bestaat geen twijfel dat de vijfde Ijar beschouwd moet worden als een feestelijke dag, waarop geen *tachanoen* gezegd moet worden.

Een van de grote *talmidei chachamim* (geleerden) van onze generatie, Rabbijn Meshulam Roth, was van mening dat wij nu *Halleel* moeten zeggen (een dankgebed) met voor-beracha op *Jom Ha'atmaoet*. Hij vormt echter een minderheidsopinie. Zijn argumentatie is gebaseerd op de *Gemara* in *Pesachiem* (117a), waar staat dat de *nevi'im* (Profeten) ingesteld hebben dat *Halleel* gezegd moet worden bij de verlossing van een onderdrukking.

Volgens de *Sjeiltot*, de *Halachot Gedolot* en de Ramban bestaat er een Bijbelse verplichting om *Halleel* te zeggen (met *beracha*) bij een actuele verlossing van de *tsibboer* (publiek). Bovendien werd *Halleel*

² Daar wordt nu door de Israëlische regering aan gewerkt om dat te veranderen (*Zwi*).

ingevoerd op iedere verjaardag van de gebeurtenis; dit werd ingesteld door de profeten. Op de allereerste *Chanoeka*, toen de Joden de overwinning behaald hadden op de Syrische Grieken, was de recitatie van *Halleel* van Bijbelse oorsprong, terwijl op *Chanoeka* vandaag *Halleel* alleen maar een Rabbijns gebod is. Het is dus duidelijk dat het argument van Rabbijn Roth, dat *Halleel* (met zijn *beracha*) vandaag de dag een Bijbels gebod zou zijn, op grond van de *halacha* die in *Pesachiem* genoemd wordt, alleen maar kan gelden voor de eerste *Jom Ha'atmaoet*, toen Israël zijn onafhankelijkheid verklaarde en de verlossing actueel plaats vond.³ Maar vandaag, waar wij alleen maar de verjaardag daarvan vieren, is er zeker geen *chioev d'oraita* (Tora verplichting) om *Halleel* te zeggen. De instelling van de profeten en Geleerden om *Halleel* te zeggen met een *beracha* op iedere verjaardag van de verlossing, was beperkt tot die dagen die expliciet door *Chazal* – Onze Geleerden, hun aandenken zij ons tot zegen – als dagen van *Halleel* waren aangewezen. Niemand heeft vandaag de dag de autoriteit om een dag te verklaren als een dag van *Halleel*, wanneer die niet reeds als zodanig door *Chazal* is aangewezen. Er bestaat geen twijfel dat men geen *beracha* voor *Halleel* kan zeggen vandaag.

Ik wil nu nog even in het kort een samenvatting geven van de meningen van de *Risjoniem* (de middeleeuwse Joodse geleerden) of het *überhaupt* toegestaan is om vandaag *Halleel* te zeggen (al dan niet met *beracha*).

De Rambam (*Sefer Hamitswot*, *sjoresj* 1) meent dat de *mitswa* om *Halleel* te zeggen een Rabbijnse instelling is onder alle omstandigheden en hij is het daarom niet eens met de overige *Risjoniem*, die accepteren dat het een gebod van Tora is. Zowel de *Halachot Gedolot* en de Ibn Ezra (in zijn *Jesod Moré*) tellen *Halleel* mee in hun *minjan hamitswot* (aantal voorschriften). De Rambam, in overeenstemming met zijn opinie dat *Halleel* een Rabbijns voorschrift is, telt *Halleel* daarom niet mee in zijn *minjan hamitswot* (hij nam alleen Bijbelse voorschriften op). De Rambam (aantekeningen op *Sefer Hamitswot*), in zijn verdediging van *Halachot Gedolot*, dat wel *Halleel* opneemt in de *minjan hamitswot*, citeert twee mogelijke bronnen voor de *mitswa* van *Halleel*: Het is òf een *halacha l'Mosjé miSinai* (een traditie die teruggaat tot Mosjé, die hij gekregen heeft op Sinai) of het is gebaseerd op *Bamidbar* 10:10.

Echter, Ibn Ezra's bron is *Dewariem* 10:21: „Hij is uw roem en uw G-d, Die voor u deze grote en ontzagwekkende dingen gedaan heeft, die u met uw eigen ogen gezien heeft.” Wanneer de Tora zegt: „Hij is uw roem,” dan betekent dat, dat G-d het is aan wie de *tsibboer* zijn dankbaarheid moet uiten, de *klal Jisraël*, het gezamenlijke lichaam van Israël, voor iedere redding die ons gegund wordt en voor ieder wonder dat ten behoeve van ons gedaan wordt.

Rav Daniël Habavli schreef in een brief aan de Rambam, dat de bron voor het zeggen van *Halleel Sifra* op *Wajjikra* (22:32) is: „En ik zal geheiligd worden’ – geef jezelf over en heilig Mijn naam. Ik zou persoonlijk denken dat het vers komt leren: ‘te midden van de Kinderen van Israël’ – dat zijn de menigten.” Hoewel niemand van de overige commentatoren de *Sifra* op deze manier interpreteert, legt Rav Daniël uit dat het middel, om G-ds naam in het openbaar te heiligen, de *sjira* is, door *Halleel* te zeggen.

Wat nu al deze bronnen met elkaar gemeen hebben, is dat de verplichting om *Halleel* te zeggen een *mitswa* is die op de *tsibboer* rust. Het is geen *mitswa* voor individuen, zelfs niet wanneer het aantal individuen dat bij de wonderbaarlijke redding van een ramp betrokken was, een grote meerderheid van het Joodse volk uitmaakt.

Echter, de Meïri zegt in het laatste hoofdstuk van *Pesachiem* dat wanneer een individu of een gemeenschap overweldigd wordt door een *tsara* en op wonderbaarlijke wijze van die ramp wordt verlost, dat er dan een *mitswa* bestaat, niet verplicht maar facultatief, om *Halleel* te zeggen ten tijden van de actuele redding en om toekomstige verjaardagen van die redding vast te stellen als dagen van *Halleel*. Maar omdat *Halleel* dan slechts een optie is, zegt men dan geen *beracha*. (Het is duidelijk, dat wanneer de Meïri zegt dat „men voor zichzelf *Halleel* mag instellen,” hij niet bedoelt dat het is „toegestaan.” Waarom zou het niet zijn toegestaan? Er is niets verkeerd aan om Psalmen te zeggen. En het verbod van *Chazal* [Sjabbat 118b] tegen het zeggen van *Halleel bechol jom wejom* [op iedere dag], hetgeen het zeggen van *Halleel* bij onbelangrijke gebeurtenissen verbiedt, is hier niet van toepassing. Daarom, wanneer de Meïri zegt dat wij *Halleel* mogen zeggen zonder *beracha*, dan bedoelt hij dat er een *kioem hamitswa*, een vervulling van het voorschrift is als men het zegt.) Met andere woorden, wanneer iemand gered is van een *tsara* – een angstig gevaarlijke gebeurtenis – zelfs als individu – en indien die persoon dan overweldigd wordt door gevoelens door dit wonder en hij zegt dan *Halleel*, dan is er een *kioem mitswa d'oraita*. Op deze basis is het ons zeker toegestaan *Halleel* te zeggen op *Jom Ha'atmaoet* vandaag – maar zonder *beracha*.

(Vertaling: Zwi Goldberg)

³ Hetgeen de vraag is (en waarop de Rav ontkennend antwoordt), maar waarop wij hier niet nader ingaan (Zwi).